

พระธรรมเทศนามรรคตฤคณในคัมภีรโปลานอักษรขอมภาษาขแมร์:

พระพุททฤคเจตนาพระอภฤธรรม 7 คัมภีรแทนคุณพุทธมารดา

PHRA DHAMMA TESANA MAKATI KHUN IN KHMER LANGUAGE ALPHABET PALM LEAF SCRIPTURES : THE BUDDHA'S DUTY ROUTINE OF SERMON ON THE ABHIDHAMMA 7 SCRIPTURES REPRESENTING THE GOOD QUALITIES OF THE BUDDHA'S MOTHER

พระปลัดกฤตติ ยุตติธโร¹, พระราชวฤมลโมลี,²

พระครูโปลกาเวียง กฤตติวณโณ³, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม⁴

Phra-Palad Kitti Yuttitharo,¹ Phraratwimonmolee,²

Phrakrubaidikaweang kittiwanno,³ Thanarat Saardiam⁴

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์¹⁻⁴

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus¹⁻⁴

E-Mail: kittiteeraksa@gmail.com

ได้รับบทความ: 7 กันยายน 2566; แก้ไขบทความ: 18 ตุลาคม 2566; ตอรับตีพิมพ์: 31 ตุลาคม 2566;

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอพระธรรมเทศนามรรคตฤคณในคัมภีรโปลานอักษรขอมภาษาขแมร์ ซึ่งกล่าวถึงพระพุททฤคเจตนาพระอภฤธรรม 7 คัมภีรโปลตพุทธมารดา ความเป็นมาคัมภีรโปลานนี้ไม่ระบุชื่อผู้แต่ง วัน เดือน ปี ในการแต่ง ปัจจุบันถูกเก็บอยู่ที่วัดชัยมงคลมุนีวาส ตำบลตรมไพร อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ลักษณะคำประพันธ์ เป็นแบบร้อยแก้วประเภทวรรณกรรมพระพุททศาสนาผสมผสานกับวรรณกรรมคำสอน กลวิธีการแต่งแบบเรียบง่ายไม่ซับซ้อน สำนวนภาษาแบบบรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร อุปมาโวหาร สาธกโวหารและเทศนาโวหาร เรื่องย่อได้เล่าถึงพระพุทเจ้าเสด็จไปแสดงพระอภฤธรรม 7 คัมภีรบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งเป็นกิจที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทเจ้าทั้งหลาย ทรงปฏิบัติเป็นกิจวัตรหลังจากตรัสรู้ พระสัพพัญญุตญาณ ด้วยปัญญาอันยิ่งของพระองค์เอง พระพุทองค์ทรงบำเพ็ญพุทจริยาอันเป็นประโยชน์แก่ชาวโลก มี 5 ประการ คือ 1) เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต 2) เวลาเย็นทรงแสดงธรรมโปลตมมหาชน 3) เวลาบ่ายค่ำประทานโอวาทแก่ภิกษุ 4) เวลาเที่ยงคืนทรงพยากรณ์ปัญหาแก่เทวดา 5) เวลาบ่ายรุ่งทรงตรวจดูสัตว์โลกทั้งที่สามารถ และยังไม่สามารถบรรลุธรรมอันควร และเสด็จไปโปลตเทศนาพระอภฤธรรม 7 คัมภีรที่พระพุทเจ้าเทศนาโปลตพุทธมารดา ในพระอภฤธรรมปิฎกมีอยู่ทั้งสิ้น 42,000 พระธรรมขันธ์ 1) คัมภีรธัมมสังคณี ว่าด้วยธรรมะที่ประมวลงไว้เป็นหมวดเป็นกลุ่ม 2) คัมภีรวิวัฏค์ แสดงการจำแนกปรมัตถธรรมออกเป็นข้อๆ 3) คัมภีร

ธาตุกถาแสดงการจัดหมวดหมู่ของปรมัตถธรรมโดยสังเคราะห์ด้วยธาตุ 4) คัมภีร์ปุคคลบัญญัติ ว่าด้วยบัญญัติ 6 ประการ และแสดงรายละเอียดเฉพาะบัญญัติที่เกี่ยวกับบุคคล 5) คัมภีร์กถาวัตถุ ว่าด้วยคำถามคำตอบ ประมาณ 219 หัวข้อ ที่ถือเป็นหลักในการตัดสินพระธรรมวินัย 6) คัมภีร์ยมก คัมภีร์นี้จะยกหัวข้อปรมัตถธรรม ขึ้นวินิจฉัยด้วยวิธีถามตอบ โดยตั้งคำถามย้อนกันเป็นคู่ๆ และ 7) คัมภีร์มหาปฏฐาน แสดงเหตุปัจจัยและแสดงความสัมพันธ์อันเป็นเหตุเป็นผลที่อิงอาศัยซึ่งกันและกันแห่งปรมัตถธรรมทั้งปวงโดยพิสดาร พระอภิธรรมนั้น เป็นธรรมะขั้นสูงซึ่งหัวใจของอภิธรรมจะกล่าวถึงเรื่องของจิต เจตสิก รูป และนิพพาน

คำสำคัญ: พระพุทธรูป, การเทศนา, พระอภิธรรม 7 คัมภีร์, มรรคตัตถ์, พุทธมารดา

Abstract

This article aims to present the morals in to present of Phra Dhamma Tesana Makati Khun in Khmer language alphabet palm leaf scriptures which mentions the Buddha The Buddha's preaching on the Abhidhamma 7 scriptures for the mother of the Buddha The history of this manuscript has not been identified, the author's name, date, month, year of composing are now kept at Chai Mongkhon Muniwat Temple, Thom Phrai Sub-district, Sikhoraphum District, Surin Province. The characteristics of composition are Composition is a prose type of Buddhist literature combined with literary teachings, simple and uncomplicated dressing techniques. Idioms in the form of descriptive, descriptive, rhetorical metaphors, rhetorical expressions and sermons. Synopsis tells the story of Lord Buddha going to preach the Abhidhamma 7 scriptures in the Tavatimsa heaven which the activity that all the Arahants come to the the Buddha . He practiced routines after his enlightenment with his own great wisdom. The Lord Buddha practiced the Buddha's conduct for the benefit of the world. There were 5 things: 1) in the morning he receives food-offerings, 2) in the evening he preached the Dharma to the people, 3) in the evening he gave sermons to the monks, 4) at midnight he prophesied troubles to the deities and 5) In the early morning he examined all animals of the world even though he could and still unable to attain the virtue that should be and went to preach the Abhidhamma 7 scriptures that the Lord Buddha preached to his mother. There are 42,000 Dhammakhandhas in the Abhidhamma Pitaka : 1) on the Dhammasankan Dharma that is compiled into sections as a : Group, 2) Vibhaga scripture shows scriptures Shows the classification of paramattha-dhamma into : paragraphs, 3) Dhatukatha scripture scriptures show the classification of paramattha- dhamma by helping with elements. elements, 4)

Puggalapanyatti scriptures 6 commandments and showing specific details about the commandments related to regarding the 6 commandments about 219 questions and answers which ar. to people, 5) Kathavatthu scriptures concerning are considered as the basis for judging the Dhamma and Vinaya, 6) Yamaka scriptures, this scripture raises the topic of the Paramattha Dhamma and decides it using a question and answer method by asking questions in pairs and by asking questions in reverse in pairs and 7) Mahapatthana Scriptures show the cause and effect and show the causal and interdependent relations of all the Supreme Beings (paramattha-dhamma) in a strange way. The Abhidhamma is the highest Dharma which is the heart of the Abhidhamma talks about the mind, the cetasika, the rupa, and nirvana.

Keywords: The Buddha's Duty Routine, Preaching, Abhidhamma 7 Scriptures, Makati Khun, representing the good qualities of the Buddha's mother,

บทนำ

คัมภีร์ใบลานอักษรขอมภาษาเขมรนั้น มีปรากฏอยู่ในแถบอีสานใต้ ซึ่งมีคัมภีร์วรรณกรรมท้องถิ่น เรื่องต่างๆ มากมาย อีสานใต้ คือ อาณาบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลแองโคราชแถบทุ่งกุลาร้องไห้ มีพื้นที่บริเวณกว้าง อยู่ในอาณาเขตจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี การศึกษาความเป็นมาอาณาบริเวณอีสานใต้ดังกล่าวพบว่ามีร่องรอยของการตั้งถิ่นฐานชุมชนโบราณเกิดขึ้นหลายแห่ง มีโบราณสถานกลุ่มปราสาทขอมที่เป็นแหล่งวัฒนธรรมขอมหรือเขมรโบราณตั้งอยู่หลายแห่ง ซึ่งเป็นที่รู้จักของชาวไทยและชาวต่างชาติ เช่น ปราสาทพิมาย อยู่ในพื้นที่ตำบลในเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ปราสาทพนมรุ้ง ตั้งอยู่ในพื้นที่ ตำบลตาเป๊ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ และปราสาทเมืองต่ำ ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ในกลุ่มปราสาทตาเมือนนั้น ซึ่งประกอบไปด้วยปราสาท ๓ หลังด้วยกัน ได้แก่ ปราสาทตาเมือน ปราสาทตาเมือนโต้ง และปราสาทตาเมือนธม ซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ และปราสาทพระวิหาร ตั้งอยู่ในพื้นที่ ตำบลเสาธงชัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นต้น

ด้านวรรณกรรมท้องถิ่นในอาณาบริเวณพื้นที่อีสานใต้ ในช่วงที่ผ่านมาได้มีการศึกษาและสำรวจกันค่อนข้างน้อย อย่างไรก็ตามมีนักวิชาการในสถาบันอุดมศึกษาอีสานใต้ รองศาสตราจารย์ ดร.ภูมิจิต เรืองเดช เคยเป็นผู้สำรวจ และให้ทัศนะเกี่ยวกับแรงบันดาลใจในการปริวรรตและวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นซึ่งได้เริ่มปริวรรตเอกสารโบราณ (สมุดข่อย) ในปี พ.ศ. 2520-2544 พื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ รวม 10 เรื่อง ได้แก่ 1) ปาจิต-อรพิม 2) ประถม กอ-ขอ 3) ศรีสวัสดิ์วัด 4) พระปรมัตถ์ 5) อินทปัตถา-กุลวงศ์ 6) ตำราพระยาศรี 7) คำแม่สอน 8) สมุทราสุภาษิต 9) คัมภีร์พระธรรมศาสตร์ และ 10) สัพพะสิดคำโคลง (ภูมิจิต เรืองเดช, 2566: 2)

วรรณกรรมท้องถิ่นแบ่งตามลักษณะเนื้อหา มี 6 ประเภท คือ 1) วรรณกรรมพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องที่ปรากฏในนิบาตชาดก ตำนานพระพุทธศาสนา และนิทานคติธรรมบางเรื่องที่เชื่อว่าเป็นพระชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้า เช่น มหาเวสสันดรชาดก พระปรมัตถ์ ลำมหาชาติ ท้าวสีหน ท้าวคันธนาม เสียวสวาท มาลัยหมื่น มาลัยแสน อรุณคันทาน เป็นต้น 2) วรรณกรรมประวัติศาสตร์ มีปรากฏน้อยมากในภาคอีสาน 3) วรรณกรรมนิทาน ในอดีตเป็นประหนึ่งมหรสพของชาวอีสาน ผู้ประพันธ์พยายามสอดแทรกการสอนศีลธรรมและจริยธรรม ให้แก่สังคมเพื่อให้ยึดถือแบบอย่างนำไปใช้เป็นข้อคิดในการดำเนินชีวิตในสังคมตามคตินิยมของพระพุทธศาสนา เช่น เรื่องปาจิต-อรพิม อินทปัตถา-กุลวงศ์ จำปาสีตัน นางผมหอม ผาแดง-นางไอ่ เป็นต้น 4) วรรณกรรมคำสอน เป็นวรรณกรรมที่พบเป็นจำนวนมากในอีสาน ตลอดทั้งเรื่องสอนแนวประพฤติปฏิบัติโดยยึดคตินิยมของพระพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อจิตวิญญาณ เช่น เรื่อง ธรรมคาสอนโลก ฮิตสิบสองคองสิบสี่ อินทญาณสอนลูก กาพย์ปู่สอนหลาน คำแม่สอน ศรีสวัสดิ์วัด สุนทราสุภาชิต สัพพะสิตคำโคลง ประถม กอ-ขอ เป็นต้น 5) วรรณกรรมตำนานบ้านตำนานเมือง เป็นวรรณกรรมที่มีลักษณะเฉพาะที่ผู้คนในท้องถิ่นมีความเชื่อกันว่าเป็นเรื่องจริง ซึ่งสามารถจัดอยู่ในวรรณกรรมกลุ่มอื่นได้ด้วย เช่น เรื่องท้าวปาจิต-นางอรพิม ท้าวคันธนาม ตำนานการสร้างปราสาทหินพิมาย และ 6) วรรณกรรมเบ็ดเตล็ด เป็นวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีกรรมทำบุญต่ออายุ พิธีขอฝน การละเล่นเกี่ยวพาราสีในเทศกาลสงกรานต์ เป็นต้น (ภูมิจิต เรื่องเดช, 2566: 17-19)

สำหรับมรดกคึกในคัมภีร์ใบลานอักษรขอมภาษาเขมรนี้ จัดอยู่ในประเภทวรรณกรรมพระพุทธศาสนาผสมผสานกับวรรณกรรมคำสอน เป็นวรรณกรรมที่พบเป็นจำนวนมากในอีสาน ซึ่งเน้นการสอนแนวประพฤติปฏิบัติ โดยยึดคตินิยมของพระพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่ออื่นในท้องถิ่นเข้าไว้ด้วยกันจนกลายมาเป็นภาพวิถีวัฒนธรรมที่ชุมชนชาวอีสานได้ถือปฏิบัติร่วมกันจากรุ่นสู่รุ่นสืบต่อกันเรื่อยมา ที่เห็นได้ชัดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันคือภาพวิถีวัฒนธรรมพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ต่ออายุชุมชนอีสานใต้ ซึ่งคณะผู้เขียนบทความนี้เห็นว่า วิถีวัฒนธรรมดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อที่ปรากฏอยู่ในมรดกคึก พระสงฆ์นำเอาเนื้อหาดังกล่าว มาแต่งเป็นบทเทศนาด้วยวิธีการเป็นตัวหนังสือลงบนใบลานจนกลายมาเป็นมรดกคึกคัมภีร์ใบลานอักษรขอมภาษาเขมร จากนั้นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้นำออกเผยแพร่ให้กับลูกศิษย์ที่เป็นพระสงฆ์นำไปศึกษาและเทศนาสั่งสอน ตลอดทั้งนำเอาตัวบทที่เป็นภาษาบาลีมาใช้เทศน์ในงานพิธีกรรมต่างๆ และภาพที่ปรากฏเป็นประเพณีนิยมถือปฏิบัติกันเรื่อยมาในชุมชนอีสานใต้ ซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับความเป็นมา ลักษณะ คำประพันธ์ เรื่องย่อ แนวคิด จุดมุ่งหมายของผู้เขียนที่ฝากไว้ ตลอดทั้งคุณค่าของมรดกคึกในคัมภีร์ใบลานอักษรขอมภาษาเขมร มีรายละเอียดและสาระสำคัญเป็นอย่างไรนั้น จะได้นำเสนอให้เห็นรายละเอียดต่างๆ ต่อไปตามลำดับ

พระธรรมเทศนาพระพุทธกิจเทศนาพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ฉบับภาษาบาลี

สำหรับพระธรรมเทศนาพระพุทธกิจและเทศนาพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ฉบับภาษาบาลีนี้ ซึ่งคณะผู้เขียนบทความมีประเด็นนำเสนอ 3 หัวข้อ คือ 1) ความเป็นมา 2) ลักษณะคำประพันธ์ และ 3) เรื่องย่อ จะนำเสนอตามลำดับดังนี้

ความเป็นมา

พระพุทธกิจในการเทศนาพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ พระธรรมเทศนาในคัมภีร์ใบลานภาษาขแมร์ (เขมร) อักษรขอมจารเป็นตัวหนังสือลงบนใบลาน ไม่มีระบุชื่อผู้แต่ง วัน เดือน ปี ที่แต่งหรือจารลงในใบลาน ใบลานที่ใช้จารนั้นรวมใบปะหน้าและปะหลังด้วย จำนวนทั้งหมด 20 ใบ ปัจจุบันถูกเก็บอยู่ที่วัดชัยมงคลมนีवास หมู่ 1 ตำบลตรมไพร อำเภอสือขภูมิ จังหวัดสุรินทร์ โครงการหอคัมภีร์และวรรณกรรมโบราณอีสาน ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ลงพื้นที่สำรวจ เมื่อวันที่ 1 กันยายน พุทธศักราช 2565 นำโดย พระครูศรีปริชากร,ดร อาจารย์หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ซึ่งเคยเป็นสามเณรที่สังกัดวัดชัยมงคลมนีवास จากการสอบถามข้อมูลจากเจ้าอาวาสได้ทราบว่า พระธรรมเทศนามรรคาคุณในคัมภีร์ใบลานอักษรขอมภาษาขแมร์มีอยู่ที่วัดแห่งนี้มาเป็นเวลานานแล้ว เจ้าอาวาสรูปก่อนๆ ได้เก็บรักษาไว้ในตู้คัมภีร์ใบลาน ในตู้นี้มีการเก็บรักษาคัมภีร์ใบลานต่างๆ ไว้รวมกันหลายคัมภีร์ จากการสำรวจในเบื้องต้นได้พบว่า มีจำนวน 65 ผูก และพระธรรมเทศนา มรรคาคุณก็ถือเป็นอีกคัมภีร์หนึ่งที่รวมอยู่ในคัมภีร์ใบลานอักษรขอมภาษาขแมร์จำนวนดังกล่าวนี้ด้วยพระอภิธรรม 7 คัมภีร์นั้น เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว จึงเป็นการประมวลพุทธพจน์หมวดพระอภิธรรมเป็นหลักธรรมและคำอธิบายที่เป็นเนื้อหาวิชาล้วนๆ ไม่เกี่ยวกับบุคคลหรือเหตุการณ์ นอกจากนี้ ก็จะเป็นเรื่องพระพุทธกิจ ในพระพุทธกิจภาษาบาลีมีดังนี้

พระพุทธกิจในภาษาบาลี

ปุพพณฺเ	ปิณฺฑปาตญฺจ
สายณฺเ	ธมฺมเทศนํ
ปโทเส	ภิกฺขุโอรฺวาทํ
อทฺถมรตฺเต	เทวปญฺหาณํ
ปจฺจุสฺเสว	คเต กาเล ภพฺพาภพฺเพ วิโลกนํ

(พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2543: 189)

พระพุทธกิจในคัมภีร์ใบลานภาษาขแมร์

ในคัมภีร์ใบลานภาษาขแมร์ (เขมร) อักษรขอม มีพระคาถาว่า พระพุทธกิจ ปุพฺพนฺเ ปินฺติ ปาตป จา สยณฺเ ธมฺมเทศนาปฺทุเส ภิกฺขุ อฺภาโลหฺทปกา คณฺหา กํปจเส คเต กาเล ปุตฺตา ภูพฺวโลกิเต เอเต ปญฺญา วิเทกิ เกจิ สาเรติ มฺนิปฺงคฺโวติโก สาธุโว ให้สาธุชน สปับุรุษทั้งหลาย มฺนิปฺงคฺโว พระสารธะเปจดาญาณ นักปราชญ์ทั้งหลาย สกเจติ พระพุทธองค์สำเร็จแล้ว เอเต กิเจ คุณของพระองค์ มี 5 ประการนั้น

-**บุพพณเฑ ปินิตปาต ปจา** เมื่อรัชสมัยพระอาทิตย์ใกล้จะสว่างรุ่งเรือง พระองค์ครองไตรจีวร มีบาตร มาสพายโปรตสัตว์ เพื่อบิณฑบาต เป็นปกติของสมณะ

-**สายนเฑ ธมมเทสนา** เมื่อสายๆ แดดอ่อนๆ พระองค์แสดงธรรมเทศนา เพื่อโปรดสัตว์ทั้งหลาย เรียกว่าตามพุทธกิจของพระองค์

-**ปจจุเส ภิกขุโสภาโต** เวลาที่พระองค์แสดงพระวินัยแก่ภิกษุสงฆ์ ให้ปฏิบัติตามพระวินัยสิกขาบท

-**อตุตฺตเต เทวปญหา** เวลาที่เที่ยงคืนดึกดื่น พระองค์ทรงตอบปัญหาเทวดาเหล่าทั้งหลาย

-**ปจจุสเสว คเต กาเล ภพพากพเพ วิโลกนั** พระองค์ตรวจดูเวณีสัตว์ทั้งหลาย (มรรคตติคุณใน คัมภีร์ไบลานอักษรขอมภาษาเขมร พระครูศรีปรีชากร,ดร และคณะ แปลสำเร็จในวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2566) พระพุทธกิจของพระองค์ มี 5 ประการที่ได้กล่าวมานี้ อยู่ในมรรคตติคุณในคัมภีร์ไบลานอักษรขอม ภาษาเขมร ที่แปลโดย พระครูศรีปรีชากร,ดร และคณะ

ส่วนพระอภิธรรมปิฎกนั้น มีอยู่ทั้งสิ้น 42,000 พระธรรมชั้น 1) คัมภีร์ธัมมสังคณี 2) คัมภีร์วิวัฏฏ์ 3) คัมภีร์ธาทุกถา 4) คัมภีร์ปุคคัลบัญญัติ 5) คัมภีร์กถาวัตถุ 6) คัมภีร์ยมก และ 7) คัมภีร์มหาปฏิจจทาน เนื้อหา ในพระอภิธรรมปิฎก 7 คัมภีร์มีดังนี้

1. **คัมภีร์ธัมมสังคณี** ว่าด้วยธรรมะที่ประมวลไว้เป็นหมวดเป็นกลุ่ม เรียกว่า กัณฑ์ มี 4 กัณฑ์ ที่ใช้ สวดในงานศพ คือ มาติกา (กุสลา ธัมมา อกุสลา ธัมมา อัปยากตา ธัมมา ฯ)

2. **คัมภีร์วิวัฏฏ์** แสดงการจำแนกปรมัตถธรรมออกเป็นข้อ ๆ แบ่งออกเป็น 18 วิวัฏฏ์ เช่น จำแนก ชั้น หมายความว่า ชั้น 5 อันประกอบด้วย รูปชั้น วิญญาณชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น และวิญญาณชั้น เรียกว่า ชั้นวิวัฏฏ์

3. **คัมภีร์ธาทุกถา** แสดงการจัดหมวดหมู่ของปรมัตถธรรม โดยสังเคราะห์ด้วย ธาตุ (ธรรมชาติที่ ทรงไว้ซึ่งสภาพของตน)

4. **คัมภีร์ปุคคัลบัญญัติ** ว่าด้วยบัญญัติ 6 ประการและแสดงรายละเอียดเฉพาะบัญญัติที่เกี่ยวข้อง บุคคล

5. **คัมภีร์กถาวัตถุ** ว่าด้วยคำถามคำตอบประมาณ 219 หัวข้อ ที่ถือเป็นหลักในการตัดสินพระธรรม วินัย

6. **คัมภีร์ยมก** ในคัมภีร์นี้จะยกหัวข้อปรมัตถธรรมขึ้นวินิจฉัยด้วยวิธีถามตอบ โดยตั้งคำถามย้อนกัน เป็นคู่ ๆ

7. **คัมภีร์มหาปฏิจจทาน** แสดงเหตุปัจจัยและแสดงความสัมพันธ์อันเป็นเหตุ เป็นผลที่อิงอาศัยซึ่งกัน และกันแห่งปรมัตถธรรมทั้งปวงโดยพิสดาร (เหตุ ปัจจัย ฯ ที่ใช้สวดต่อจาก กุสลา ธัมมา ฯล) (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2543: 82)

พระอภิธรรม 7 คัมภีร์ ที่อยู่ในพระอภิธรรมปิฎก เมื่อกล่าวโดยสรุป จึงเป็นการประมวลพุทธพจน์หมวดพระอภิธรรม เป็นหลักธรรมและคำอธิบายที่เป็นเนื้อหาวิชาล้วนๆ ไม่เกี่ยวกับบุคคลหรือเหตุการณ์ แบ่งเป็น 7 คัมภีร์ รวมจำนวน 12 เล่ม มีลำดับเล่ม ชื่อคัมภีร์ และเนื้อหาโดยย่อดังนี้

เล่มที่ 34 อัมมสังคณี ต้นเล่ม แสดงมาติกา (แม่บท) อันได้แก่บทสรุปแห่งธรรมทั้งหลายที่จัดเป็นชุดๆ มีทั้งชุด 3 เช่นจัดทุกสิ่งทุกอย่างประดามีเป็นกุศลธรรม อกุศลธรรม อภัยกตธรรม ชุดหนึ่งเป็นอดีตธรรม อนาคตธรรม ปัจจุบันธรรม ชุดหนึ่ง ฯลฯ และชุด 2 เช่นจัดทุกสิ่งทุกอย่างเป็นสังขตธรรม อสังขตธรรม ชุดหนึ่ง โลกียธรรม โลกุตตรธรรม ชุดหนึ่ง เป็นต้น รวมทั้งหมดมี 164 ชุด หรือ 164 มาติกา ต่อจากนั้น เนื้อหาซึ่งเป็นส่วนสำคัญของคัมภีร์นี้เป็นคำวิชัน ขยายความมาติกาที่ 1 เป็นตัวอย่าง แสดงให้เห็นอกุศลธรรม อภัยกตธรรม และอภัยกตธรรมที่กระจายออกไปในแง่ของจิต เจตสิก รูป และนิพพาน และในตอนท้ายเล่มมีอีก 2 บท แต่ละบทแสดงคำอธิบายย่อหรือคำจำกัดความข้อธรรมทั้งหลายในมาติกาที่กล่าวถึงข้างต้นจนครบ 164 มาติกา ได้คำจำกัดความข้อธรรมใน 2 บท ต่างแนวกันเป็น 2 แบบ (แต่บทท้าย จำกัดความไว้มิเพียง 122 มาติกา)

เล่มที่ 35 วิภังค์ เป็นการยกฐานธรรมสำคัญ ขึ้นมาแจกแจง แยกแยะ อธิบายกระจายออกให้เห็นทุกแง่ และวินิจฉัยจนชัดเจนจบไปเป็นเรื่องราว รวมอธิบายทั้งหมด 18 คือขันธ 5 आयตนะ 12 ธาตุ 18 อริยสัจ 4 อินทรี 22 ปฏิจสมุปบาท 12 สติปัฏฐาน 4 สัมมปปธาน 4 อิทธิบาท 4 โฉงค์ 7 มรรคมีองค์ 8 ฌาน อปัมณฺญา ศีล 5 ปฏิสัมภทา 4 ญาณประเภทต่างๆ และเบ็ดเตล็ด ว่าด้วยอกุศลธรรมต่างๆ อธิบายเรื่องใดก็เรียกว่าวิภังค์ของเรื่องนั้นๆ เช่น อธิบายขันธ 5 ก็เรียกว่า ขันธวิภังค์ เป็นต้น รวมมี 18 วิภังค์

เล่มที่ 36 ธาตุกถา เป็นการนำข้อธรรมในมาติกาทั้งหลายและข้อธรรมอื่นๆ อีก 125 อย่างมาจัดเข้าในขันธ 5 आयตนะ 12 และธาตุ 18 ว่าข้อใดจัดเข้าได้หรือไม่ได้อย่างไร และบุคคลบัญญัติ คือการบัญญัติความหมายของชื่อที่ใช้เรียกบุคคลต่างๆ ตามคุณธรรม เช่นว่า “โสดาบัน” ได้แก่บุคคลผู้ละสังโยชน 3 ได้แล้ว ดังนี้ เป็นต้น

เล่มที่ 37 กถาวัตถุ เป็นคัมภีร์พระโมคคัลลิตุตรติสสเถระ ประทานการสังคายนาครั้งที่ 3 เรียบเรียงขึ้นเมื่อแก้ความเห็นผิดของนิกายต่างๆ ในพระพุทธศาสนาครั้งนั้น ซึ่งได้แตกแยกกันออกไปแล้วถึง 18 นิกาย เช่น เห็นว่าพระอรหันต์เสื่อมจากอรหันต์ผลได้ เป็นพระอรหันต์พร้อมกับการเกิดได้ ทุกอย่างเกิดจากกรรม เป็นต้น ประพันธ์เป็นคำปจญา-วิชันนา มีทั้งหมด 219 กถา

เล่มที่ 38 ยมก ภาค 1 เป็นคัมภีร์อธิบายหลักธรรมสำคัญให้เห็นความหมายและขอบเขตอย่างชัดเจน และทดสอบความรู้อย่างลึกซึ้ง ด้วยวิธีตั้งคำถามย้อนกันเป็นคู่ๆ (ยมก แปลว่า คู่) เช่น ถามว่าธรรมทั้งปวงที่เป็นกุศล เป็นกุศลมูล หรือว่าธรรมทั้งปวงที่เป็นกุศลมูล เป็นกุศล, รูป (ทั้งหมด) เป็นรูปขันธ หรือว่ารูปขันธ (ทั้งหมด) เป็นรูป, ทุกข์ (ทุกข์) (ทั้งหมด) เป็นทุกข์สัจจ หรือว่าทุกข์สัจจ (ทั้งหมด) เป็นทุกข์ หลักธรรมที่นำมาอธิบายในเล่มนี้มี 7 คือ มูล (เช่นกุศลมูล) ขันธ आयตนะ ธาตุ สัจจะ สังขาร อนุสัย ถาม-ตอบอธิบายเรื่องใด ก็เรียกว่ายมกของเรื่องนั้นๆ เช่น มูลยมก ขันธยมก เป็นต้น เล่มนี้ มี 7 ยมก

เล่มที่ 39 ยมก ภาค 2 เป็นการถาม-ตอบอธิบายหลักธรรมเพิ่มเติมจากภาค 1 อีก 3 เรื่อง คือ จิตตยมก ธัมมยมก (กุศล-อกุศล-อัปายาทธรรม) อินทริยยมก บรรจบเป็น 10 ยมก

เล่มที่ 40 ปุฏฐาน ภาค 1 ปุฏฐาน เป็นคัมภีร์อธิบายปัจจัย 24 โดยพิศดาร แสดงความสัมพันธ์อิงอาศัยเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลายในด้านต่างๆ ธรรมที่นำมาอธิบายเป็นข้อธรรมที่มีในมติกา คือแม่บทหรือบทสรุปธรรมซึ่งกล่าวไว้แล้วในต้นคัมภีร์สังคณีนั่นเอง แต่อธิบายเฉพาะ 122 มาติกาแรกที่เรียกว่าอภิธรรมมาติกา

ปุฏฐานเล่มแรกนี้ อธิบายความหมายของปัจจัย 24 เป็นการปูพื้นความเข้าใจเบื้องต้นก่อน จากนั้นจึงเข้าสู่เนื้อหาของเล่ม คืออนุโลมติกปัฏฐาน อธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลายในแม่บทชุด 3 (ติกมาติกา) โดยปัจจัย 24 นั้น เช่นว่ากุศลธรรมเป็นปัจจัยแก่กุศลธรรมโดยอุปนิสสปัจจัยอย่างไร กุศลธรรมเป็นปัจจัยแก่อกุศลธรรมโดย อุปนิสสปัจจัยอย่างไร อกุศลธรรมเป็นปัจจัยแก่กุศลธรรมโดยอุปนิสสปัจจัยอย่างไร กุศลธรรมเป็นปัจจัยโดยอุปนิสสปัจจัยอย่างไร กุศลธรรมเป็นปัจจัยแก่อกุศลธรรมโดยอารัมมณปัจจัยอย่างไร ฯลฯ (เล่มนี้ อธิบายแต่ในเชิงอนุโลมคือตามนัยปกติ ไม่อธิบายตามในปฏิเสธ จึงเรียกว่าอนุโลมปัฏฐาน)

เล่มที่ 41 ปุฏฐาน ภาค 2 อนุโลมติกปัฏฐาน (ต่อ) คืออธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลายในแม่บทชุด 3 ต่อจากเล่ม 40 เช่นอดีตธรรม เป็นปัจจัยแก่ปัจจุบันธรรมโดยอารัมมณปัจจัย (พิจารณา รูป เสียง เป็นต้น ที่ดับอดีตไปแล้วว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เกิดความโทมนัสขึ้น ฯลฯ) เป็นต้น

เล่มที่ 42 ปุฏฐาน ภาค 3 อนุโลมทุกปัฏฐาน เป็นการอธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลายในแม่บทชุด 2 (ทุกมาติกา) เช่นโลกียธรรมเป็นปัจจัยแก่โลกียธรรม โดยอารัมมณปัจจัย (รูปอายตนะ เป็นปัจจัยแก่จักขุวิญญาณ ฯลฯ) ดังนี้ เป็นต้น

เล่มที่ 43 ปุฏฐาน ภาค 4 อนุโลมทุกปัฏฐาน (ต่อ)

เล่มที่ 44 ปุฏฐาน ภาค 5 ยังเป็นอนุโลมปัฏฐาน แต่เป็นการอธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลายในแม่บทต่างๆ ข้ามชุดกันไปมา ประกอบด้วยอนุโลมทุกปัฏฐาน ธรรมในแม่บทชุด 2 (ทุกมาติกา) โยงกับธรรมในแม่บทชุด 3 (ติกมาติกา) กับธรรมในแม่บทชุด 2 (ทุกมาติกา) อนุโลมติกติกปัฏฐาน ธรรมในแม่บทชุด 3 (ติกมาติกา) กับธรรมในแม่บทชุด 3 โยงระหว่างต่างชุดกัน เช่นอธิบายว่า “กุศลธรรมที่เป็นอดีตธรรม เป็นปัจจัยแก่อกุศลธรรมที่เป็นปัจจุบันธรรม” เป็นอย่างไร เป็นต้น อนุโลมทุกทุกปัฏฐาน ธรรมในแม่บทชุด 2 (ทุกมาติกา) กับธรรมในแม่บทชุด 2 (ทุกมาติกา) โยงระหว่างต่างชุดกัน เช่น ชุดโลกียโลกุตตร กับชุดสังขต อสังขตะ เป็นต้น

เล่มที่ 45 ปุฏฐาน ภาค 6 เป็นปัจจนียปัฏฐาน คืออธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลายอย่างเล่มก่อนๆ นั่นเอง แต่อธิบายแง่ปฏิเสธ แยกเป็นปัจจนียปัฏฐาน คือปฏิเสธ+ปฏิเสธ เช่นว่าธรรมที่ไม่ใช่กุศล อาศัยธรรมที่ไม่ใช่กุศล เกิดขึ้นโดยปัจจัยเป็นอย่างไร อนุโลมปัจจนียปัฏฐาน คืออนุโลม+ปฏิเสธ เช่นว่าอาศัยโลกียธรรม ธรรมที่ไม่ใช่โลกุตตรธรรมเกิดขึ้นโดยเหตุปัจจัยเป็นอย่างไร ปัจจนียปัฏฐานอนุโลมปัฏฐาน คือ ปฏิเสธ+อนุโลม เช่นว่าอาศัยธรรมที่ไม่ใช่กุศล ธรรมที่เป็นอกุศล เกิดขึ้นโดยเหตุปัจจัยเป็นอย่างไร และในทั้ง 3

แบบนี้ แต่ละแบบจะอธิบายโดยใช้ธรรมในแม่บทชุด 3 แล้วต่อยอดชุด 2 แล้วข้ามชุดระหว่างชุด 2 กับชุด 3 ชุด 3 กับชุด 2 ชุด 3 กับชุด 3 ชุด 2 กับชุด 2 จนครบ ทั้งหมดเหมือนกัน ดังนั้น แต่ละแบบ จึงแยกซอยละเอียดออกไปเป็น ดิก-ทุก-ทุกดิก-ดิกทุก-ดิกดิก-ทุกทุก ตามลำดับ (เขียนให้เต็มเป็น ปัจฉินียติกปัฏฐาน ปัจฉินียทุกปัฏฐาน ปัจฉินียทุกดิกปัฏฐาน ฯลฯ ดังนี้เรื่อยไปจนถึงท้ายสุด คือปัจฉินียานุโลมทุกทุกปัฏฐาน)

คัมภีร์ปัฏฐานนี้ ท่านอธิบายค่อนข้างละเอียดเฉพาะเล่มต้นๆ เท่านั้น เล่มหลังๆ ท่านแสดงไว้แต่หัวข้อหรือแนว และทิ้งไว้ให้ผู้เข้าใจแนวนั้นแล้วเอาไปแจกแจงโดยพิสดารเอง โดยเฉพาะเล่มสุดท้าย คือภาค 6 แสดงไวยนัยที่สุด แม้กระนั้น ก็ยังเป็นหนังสือถึง 6 เล่ม หรือ 3,320 หน้ากระดาษพิมพ์ ถ้าอธิบายโดยพิสดารทั้งหมด จะเป็นเล่มหนังสืออีกจำนวนมากมายหลายเท่าตัว ท่านจึงเรียกปัฏฐานอีกชื่อหนึ่งว่า “มหาปกรณ์” แปลว่า ตำราใหญ่ ใหญ่ทั้งโดยขนาดและโดยความสำคัญ (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561: 40-43)

กล่าวโดยสรุป แนวคิดจากพระพุทธรูป 5 ที่พระพุทธรูปเจ้าทรงปฏิบัติในแต่ละวัน คือ โปรตเวไนยสัตว์ 1) เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต 2) เวลาทรงแสดงธรรม 3) เวลาบำเพ็ญทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ 4) เวลาเที่ยงคืนทรงตอบปัญหาเทวดา 5) เวลาจวนสว่างทรงตรวจพิจารณาสัตว์ที่สามารถ และที่ยังไม่สามารถบรรลุธรรม อันควรจะเสด็จไปโปรด และพระพุทธรูปเจ้าแสดงยมกปาฏิหาริย์ที่กรุงสาวัตถีนั้น ทรงดำริว่า พระพุทธรูปทั้งหลายในอดีต หลังแสดงยมกปาฏิหาริย์แล้ว ก็เสด็จจำพรรษาในดาวดึงส์พิภพ เพื่อแสดงพระอิริยปรต พระพุทธรูปมารดา พระอิริยปรต 7 คัมภีร์ คือ 1) คัมภีร์ธัมมสังคณี 2) คัมภีร์วิภังค์ 3) คัมภีร์ธาตุกถา 4) คัมภีร์บุคคลบัญญัติ 5) คัมภีร์กถาวัตถุ 6) คัมภีร์ยมก และ 7) คัมภีร์มหาปัฏฐาน โปรตพระพุทธรูปมารดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จากเนื้อหาตรงนี้เป็นแนวคิดให้คนในสังคมนำหลักพระอิริยปรต 7 คัมภีร์ ในคัมภีร์ไบลานอักษรขอมภาษาขแมร์มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต

ลักษณะคำประพันธ์

มีลักษณะคำประพันธ์เป็นร้อยกรอง รูปแบบวรรณกรรม จัดอยู่ในวรรณกรรมพระพุทธศาสนา ผสมผสานกับวรรณกรรมคำสอนสอน เนื้อหาของวรรณกรรม เริ่มต้นด้วยการบอกถึงความกตัญญูตเวทีตามกลวิธีการแต่ง ใช้วิธีเขียนแบบเรียบง่ายไม่ซับซ้อน การจัดเนื้อหาเป็นไปตามลำดับขั้นตอน มีความสัมพันธ์สอดคล้องกันไปตลอดเรื่อง สำนวนภาษาที่ใช้เป็นแบบพรรณนาโวหาร

เรื่องย่อ

โครงเรื่องวรรณกรรม พระพุทธรูปเจ้าแสดงยมกปาฏิหาริย์ที่กรุงสาวัตถีนั้น ทรงดำริว่า พระพุทธรูปทั้งหลายในอดีต หลังแสดงยมกปาฏิหาริย์แล้ว จักจำพรรษา ณ ที่ใด ทรงทราบว่า จำพรรษาในดาวดึงส์พิภพ เพื่อแสดงพระอิริยปรตพระพุทธรูปมารดา (สุริย์ มีผลกิจ และคณะ, 2543: 64) ความเป็นมาของเรื่องนี้ มีอยู่ว่า สมัยหนึ่งนั้นพระพุทธรูปเจ้าได้เสด็จไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อแสดงพระธรรมเทศนา พระอิริยปรต 7 คัมภีร์ โปรตพระพุทธรูปมารดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2553: 291)

แนวคิด จุดมุ่งหมายของผู้เขียนที่ฝากไว้ในเรื่อง

ได้กล่าวแล้วว่ามรรคคติคุณ เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่จัดอยู่ในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาผสมผสานกับวรรณกรรมคำสอน เมื่อได้สำรวจดูเนื้อหาโดยละเอียดแล้วได้เห็นประเด็นแนวคิด จุดมุ่งหมาย น่าจะเป็นเจตนาของผู้เขียนที่ฝากไว้ในเรื่องซึ่งจะนำมาวิเคราะห์ในบางแง่มุมเท่าที่จำเป็นดังนี้

1. **แนวคิด** ที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาส่วนใหญ่เน้นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1.1 แนวคิดจากหลักพระพุทธกิจ 5 โปรดเวไนยสัตว์ 1) เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต 2) เวลาทรงแสดงธรรม 3) เวลาคำประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ 4) เวลาเที่ยงคืนทรงตอบปัญหาเทวดา 5) เวลาจวนสว่างทรงตรวจพิจารณาสัตว์ที่สามารถ และที่ยังไม่สามารถบรรลุธรรมอันควรจะเสด็จไปโปรดหรือไม่ (ป. อ. ปยุตโต), 2543: 189-190) จากเนื้อหาตรงนี้ ทำให้เห็นเจตนาของผู้เขียนในการฝากแนวคิดให้คนในสังคมนำจากพระธรรมเทศนาพระพุทธกิจ 5 ในคัมภีร์ไบลานอักษรขอมภาษาขแมร์มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตเป็นหลัก

1.2 แนวคิดจากพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ คือ 1) คัมภีร์ธัมมสังคณี 2) คัมภีร์วิภังค์ 3) คัมภีร์ธาตูกถา 4) คัมภีร์ปุคคลบัญญัติ 5) คัมภีร์กถาวัตถุ 6) คัมภีร์ยมก และ 7) คัมภีร์มหาปัฏฐาน (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), 2543: 82) พระพุทธองค์เทศนาธรรมพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ เพื่อโปรดสนองคุณ ผู้มีพระคุณให้ได้รับบรรลุเป็นโสดาบัน และให้ลุถึงนิพพาน ซึ่งมีสมเด็จพระบิดาเป็นประธานเป็นเวลา 7 วัน สมเด็จพระบิดาได้ดวงตาเห็นธรรม อรหันตมรรค อรหันตผล จากเนื้อหาตรงนี้ทำให้เห็นเจตนาของผู้เขียนในการฝากแนวคิดให้คนในสังคมนำจากพระธรรมเทศนาพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ ในคัมภีร์ไบลานอักษรขอมภาษาขแมร์มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตเป็นหลัก

2. **จุดมุ่งหมาย** ที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาแยกออกเป็น 2 ประเด็น คือ เพื่อเป็นเครื่องมือเผยแผ่พระพุทธศาสนาและเป็นเครื่องมือประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อในพระพุทธศาสนา โดยมีสาระสำคัญดังนี้

2.1 ประเด็นเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จากเนื้อหาของพระธรรมเทศนาพระพุทธกิจในคัมภีร์ไบลานอักษรขอมภาษาขแมร์ฉบับนี้ ความตอนหนึ่งที่บันทึกว่า พระพุทธกิจของพระพุทธเจ้า คือ 1) เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต 2) เวลาทรงแสดงธรรม 3) เวลาคำประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ 4) เวลาเที่ยงคืนทรงตอบปัญหาเทวดา 5) เวลาจวนสว่างทรงตรวจพิจารณาสัตว์ที่สามารถ และที่ยังไม่สามารถบรรลุธรรมอันควรจะเสด็จไปโปรดหรือไม่ (ป. อ. ปยุตโต), 2543: 189-190) เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยอาศัยพระธรรมเทศนาพระพุทธกิจในคัมภีร์ไบลานอักษรขอมภาษาขแมร์ฉบับนี้มาเป็นเครื่องมือ เป็นต้น

2.2 ประเด็นเป็นเครื่องมือในการประกอบพิธีแสดงพระธรรมเทศนาในพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ในพระพุทธศาสนา จากเนื้อหาตอนหนึ่งว่า คือ 1) คัมภีร์ธัมมสังคณี 2) คัมภีร์วิภังค์ 3) คัมภีร์ธาตูกถา 4) คัมภีร์

บุคคลบัญญัติ 5) คัมภีร์กถาวัตถุ 6) คัมภีร์ยมก และ 7) คัมภีร์มหาปฏิจฐาน (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2543: 82) เหล่านี้ล้วนเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยอาศัยพระธรรมเทศนาพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ในคัมภีร์ไบลานอักษรขอมภาษาขแมร์ฉบับนี้มาเป็นเครื่องมือ เป็นต้น

พระธรรมเทศนามรรคคัมภีร์ไบลานอักษรขอมภาษาขแมร์ ซึ่งได้นำเสนอมาทั้งหมดนี้คณะผู้เขียนมีประเด็นสำคัญ คือ

แนวคิด คือ เนื้อหาส่วนใหญ่เน้นแนวคิดการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต โดยมีสาระสำคัญ แนวคิดจากความกตัญญูตเวที ว่าด้วยการแทนคุณของมารดา แนวคิดจากหลักธรรมนี้ คือการประพฤติปฏิบัติเพื่อแทนคุณของมารดา อันเป็นการปฏิบัติตามหลักธรรมที่เป็นฝ่ายกุศลมูล อันเป็นต้นตอของความดีทั้งปวง คือความกตัญญูตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี

จุดมุ่งหมาย คือ 1) เพื่อเป็นเครื่องมือเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะต่างๆ เช่น ด้วยวิธีการสร้างเขียนจารึก เพื่อใช้ศึกษาเล่าเรียนหลักธรรม ใช้เป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติ 2) เป็นหลักตอบแทนคุณของบุพการี คือบิดาและมารดาตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นต้น

คุณค่าของวรรณกรรม

การวิเคราะห์คุณค่าของวรรณกรรมพระธรรมเทศนามรรคคัมภีร์ไบลานอักษรขอมภาษาขแมร์ มีการวิเคราะห์ 4 ประเด็น คือ 1) คุณค่าด้านวรรณศิลป์ 2) คุณค่าด้านเนื้อหา 3) คุณค่าด้านสังคม และ 4) คุณค่าด้านการประยุกต์ใช้ (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2565: 11) ซึ่งจะวิเคราะห์ตามลำดับดังนี้

1) **คุณค่าด้านวรรณศิลป์** ในวรรณกรรมพระธรรมเทศนามรรคคัมภีร์ คือ มีลักษณะดีเด่นทางด้านวิธีแต่ง การเลือกใช้ถ้อยคำ สำนวน ลีลา ประโยค และความเรียงต่าง ๆ ที่ประณีตงดงาม หรือมีรสชาติเหมาะสมกับเนื้อเรื่องของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาผสมผสานกับวรรณกรรมคำสอนสอน ผู้แต่งเริ่มต้นด้วยคำนมัสการพระพุทธเจ้า ตามด้วยคาถาภาษิตซึ่งเป็นภาษาบาลี จากนั้นก็ใช้คำที่เป็นภาษาบาลี (แบบท้องถิ่น) เป็นคำตั้งต้นนำเข้าสู่เนื้อหาและแทรกอยู่กับเนื้อหาได้อย่างสละสลวยตลอดทั้งเรื่อง ในแง่การวิเคราะห์คุณค่าของวรรณกรรมถือว่าเป็นคุณค่าด้านวรรณศิลป์ของวรรณกรรมคัมภีร์ไบลานเรื่องนี้

2) **คุณค่าด้านเนื้อหา** ในวรรณกรรมพระธรรมเทศนามรรคคัมภีร์ คือ เป็นการให้ความรู้ ความคิดเห็น แบบอย่าง คำสอน ข้อเตือนใจ ชี้ช่องทางให้มองเห็นความจริง ความดี ให้เว้นจากหลักธรรมที่เป็นฝ่ายอกุศลมูล อันเป็นต้นตอของความชั่วทั้งปวง และให้ปฏิบัติตามหลักธรรมที่เป็นฝ่ายกุศลมูล ผู้เขียนได้ใช้กลวิธีต่างๆ เพื่อให้ผู้ศึกษานำไปปฏิบัติได้ถูกต้องด้วยตนเอง มีเนื้อหามุ่งสร้างสรรค์ให้ประโยชน์กับผู้ศึกษา และเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติ มีความเกรงกลัวต่อบาปกรรมอกุศล บุคคลทั้งหลายก็จะมีกตัญญูตเวทีตา ดังพระตถาคตตรัสพระธรรมเทศนา ลักษณะเด่นดังกล่าว ในแง่การวิเคราะห์คุณค่าของวรรณกรรมถือว่าเป็นคุณค่าด้านเนื้อหาของวรรณกรรมคัมภีร์ไบลานเรื่องนี้

3) **คุณค่าด้านสังคม** ในวรรณกรรมพระธรรมเทศนามรรคคติคุณ คือ วรรณกรรมเรื่องนี้ได้สะท้อนให้เห็นสภาพของสังคมในแง่มุมต่าง ๆ ตลอดทั้งมุ่งเน้นให้ความรู้เพื่ออบรมสั่งสอนคนที่อยู่ในชุมชนหรือสังคมให้เป็นคนดี ให้มีความกตัญญูกตเวทิตาต่อบิดามารดา ถือเป็นคนบวชธรรมนิยมประเพณีและวัฒนธรรม แสดงแนวความคิด ให้คติธรรมในการดำเนินชีวิตที่เป็นแบบอย่างที่ดีงามในสังคมทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต เป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติ ให้มีความเกรงกลัวต่อบาปกรรมอกุศล บุคคลทั้งหลายก็จะมี ความกตัญญูกตเวทิตาเป็นต้น ลักษณะเด่นดังกล่าว ในแง่การวิเคราะห์คุณค่าของวรรณกรรมถือว่าเป็นคุณค่าด้านสังคมของวรรณกรรมคัมภีร์ไบลานเรื่องนี้

4) **คุณค่าด้านการประยุกต์ใช้** ในวรรณกรรมพระธรรมเทศนามรรคคติคุณ คือ การนำสาระที่ได้จากพระธรรมเทศนามรรคคติคุณในคัมภีร์ไบลานอักษรขอมภาษาขแมร์มาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต ตัวอย่าง พระสงฆ์ได้นำไปเทศน์โปรดคนในชุมชน เพื่อให้ผู้นำเนื้อหาสาระไปใช้เป็นข้อคิด คติเตือนใจเป็นประโยชน์ต่อชีวิตตนเอง บุคคลรอบข้าง ครอบครัว ชุมชน สังคมโดยรวม และบุคคลในสังคมก็จะมี ความกตัญญูกตเวทิตาต่อบิดามารดา ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นต้น ลักษณะเด่นดังกล่าว ในแง่การวิเคราะห์คุณค่าของวรรณกรรมถือว่าเป็นคุณค่าด้านการประยุกต์ใช้วรรณกรรมคัมภีร์ไบลานเรื่องนี้

คุณค่าทั้ง ๔ ด้านนี้ ความคิดทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมคำสอนอีสานใต้ วรรณกรรมคำสอนในเอกสารโบราณ สมุดข่อย และไบลานที่พบในอีสานใต้ ซึ่งมีอายุมากกว่า 100 ปี สะท้อนแนวความคิดทางพระพุทธศาสนา ที่มีลักษณะเช่นเดียวกับวรรณกรรมคำสอนในภาคอีสานโดยภาพรวมมีคุณลักษณะดังนี้ (1) เป็นการแต่งเรื่องผ่านมุมมองทางสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตโดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นเหตุผลสำคัญในบริบทของวรรณกรรมคำสอน (2) มีความมุ่งหมายเพื่อความบันเทิง เพื่อให้เกิดความน่าสนใจและถูกอรรถาธิบายคนในอดีต จึงถือว่าวรรณกรรมอีสานมีคุณค่าต่อผู้ที่ได้ศึกษา เพื่อให้เกิดมุมมองจากพื้นฐานสังคมอีสานในอดีต (3) มีคุณค่าทางธรรมที่สอดแทรกไว้ในวรรณกรรม ซึ่งจะเป็นคุณประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม (ภูมิจิต เรื่องเดช, 2566: 24) ทศนะดังกล่าวมีลักษณะสอดคล้องกันกับคณะผู้เขียนได้ทำการวิเคราะห์ไว้แล้วในบทความนี้

สรุป

พระพุทธกิจในการเทศนาพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ในคัมภีร์ไบลานภาษาขแมร์นี้ เนื้อหาของพระธรรมเทศนาฉบับนี้ เนื้อหาตอนหนึ่ง คือพระพุทธกิจของพระพุทธเจ้า คือ 1) เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต 2) เวลาทรงแสดงธรรม 3) เวลาค่ำประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ 4) เวลาเที่ยงคืนทรงตอบปัญหาเทวดา 5) เวลาจวนสว่างทรงตรวจพิจารณาสัตว์ที่สามารถ และที่ยังไม่สามารถบรรลุธรรมอันควรจะเสด็จไปโปรดหรือไม่ และเนื้อหาตอนหนึ่ง คือพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระอภิธรรม 7 คัมภีร์โปรดพุทธมารดา คือ 1) คัมภีร์ธัมมสังคณี 2) คัมภีร์วิภังค์ 3) คัมภีร์ธาคูถา 4) คัมภีร์ปุคคัลบัญญัติ 5) คัมภีร์ภควัตถุ 6) คัมภีร์ยมก และ 7) คัมภีร์มหา

ปฏิฐาน คัมภีร์เหล่านี้ล้วนเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยอาศัยพระธรรมเทศนาพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ ในคัมภีร์ไบลานอักษรขอมภาษาขแมร์ฉบับนี้มาเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ ซึ่งเป็นคุณค่าของวรรณกรรมนี้

คุณค่าของวรรณกรรม คือ 1) คุณค่าด้านวรรณศิลป์ มีลักษณะดีเด่นทางด้านวิธีแต่ง การเลือกใช้ ถ้อยคำ สำนวน สลิล ประโยค และความเรียงต่าง ๆ ที่ประณีตงดงาม เหมาะสมกับเนื้อเรื่องของวรรณกรรม ทางพระพุทธศาสนาผสมผสานกับวรรณกรรมคำสอน 2) คุณค่าด้านเนื้อหาสาระ และกลวิธีนำเสนอเป็นการ ให้ความรู้ ความคิดเห็น แบบอย่าง คำสอน ข้อเตือนใจ ชี้ช่องทางให้มองเห็นความจริง ความดี วิธีแก้ปัญหา ให้คติธรรมการดำเนินชีวิตที่ดีงาม 3) คุณค่าด้านสังคม สะท้อนให้เห็นสภาพของสังคมในแง่มุมต่างๆ ตลอดจน ห่วงเน้นให้ความรู้เพื่ออบรมสั่งสอนคนที่อยู่ในชุมชนหรือสังคมให้เป็นคนดี ให้มีความขยันหมั่นเพียรแสวงหา ความรู้ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพที่สุจริต มีการสอดแทรกวิถีชีวิตตามสภาพสังคม ศาสนา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม ให้คติธรรมในการดำเนินชีวิต 4) คุณค่าด้านการประยุกต์ใช้ เช่น การจดจำถ้อยคำสำนวนไปใช้ กรณีนี้จะเห็นได้ว่ามีพระสงฆ์นำไปเทศนา และคฤหัสถ์ก็นำไปประพฤติ ปฏิบัติ ใช้เทศน์โปรดคนในชุมชน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตตนเองและบุคคลรอบข้าง ครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.
- พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตโต). (2546). **พุทธธรรม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตโต). (2543). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.
- พระมหาชินวัฒน์ จกกวโร. (2563). **พระอภิธรรม : รูปปรมาณ**. พิมพ์ครั้งที่ 1. นนทบุรี: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์. สิริย์ มีผลกิจ และคณะ. (2543). **พระพุทธกิจ 45 พรรษา**. พิมพ์ครั้งที่ 1. บริษัท คอมฟอร์ม จำกัด.

